

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ: ОГЛЯД ОСНОВНИХ ПІДХОДІВ

У статті розглядаються теоретичні основи формування професійної компетентності вчителя технології як важливого компоненту його фахової підготовки у вищому навчальному закладі. Представлено огляд підходів, які використовуються для визначення сутності цього педагогічного явища. Зазначено підходи до визначення цілей, відбору змісту, організації навчального процесу, відбору освітніх технологій, оцінці результатів підготовки компетентного спеціаліста в практиці професійної педагогічної освіти. В результаті формування професійної компетентності педагог буде здатний забезпечити позитивні та високоефективні результати в навчанні, вихованні та розвитку учнів.

Ключові слова: професійна компетентність, учитель технології, підхід, компетентність, компетенція.

Постановка проблеми. Суспільство вимагає від сучасного вчителя високої культури, глибокої моральності, сформованих цінностей і переконань, громадянської позиції, зацікавленості педагога в розвитку творчого потенціалу своїх учнів, здатності до інноваційної діяльності, самовдосконалення, професійної активності і т. д. У зв'язку з цим одним з основних завдань вищої школи, поряд з формуванням гармонійно розвиненої особистості, є завдання формування професійно компетентного фахівця.

Проблема підвищення рівня професійної компетентності майбутнього вчителя, здатного вільно і активно мислити, моделювати навчально-виховний процес, самостійно генерувати і втілювати нові ідеї та технології навчання і виховання є актуальною в сучасних соціально-економічних умовах.

По-перше, професійно компетентний вчитель надає позитивний вплив на формування творчих учнів у процесі навчально-виховної роботи, по-друге, зможе домогтися кращих результатів у своїй професійній діяльності, по-третє, сприяє реалізації власних професійних можливостей.

Розглядаючи цю проблему, необхідно, в першу чергу, визначити, що таке професійна компетентність, виявити її структуру та умови її формування. Слід зазначити, що в даний момент немає однозначного визначення поняття професійної компетентності.

Тому одним із важливих напрямів у діяльності педагогічного вищого навчального закладу є створення умов для професійно-особистісного розвитку майбутнього вчителя технології, формування його професійної компетентності.

Аналіз попередніх досліджень. Дослідженню проблеми підготовки майбутніх вчителів у вищих навчальних педагогічних закладах присвячено праці багатьох науковців. Вивченням професійної компетентності займалися Б. Ананьєв, Ю. Бабанський, В. Буташко, Р. Гуревич, Є. Зеєр, І. Соколова, Я. Цехмістер, Т. Шамов та ін. У роботах цих учених розкриті такі аспекти педагогічної компетентності, як управлінський аспект, психологічний аспект, педагогічний аспект.

Мета дослідження – аналіз основних підходів до визначення феномену професійної компетентності учителя технології як важливого компоненту його фахової підготовки у педагогічному вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. Огляд психолого-педагогічної літератури та інших інформаційних джерел, присвячених цій проблемі, показує, що можна виділити кілька підходів до визначення поняття «професійна компетентність». Так, наприклад, зарубіжними дослідниками це поняття часто розглядається як «поглиблене знання, «стан адекватного виконання завдання», «здатність до актуального виконання діяльності», «ефективність дій» [7].

Одним з найбільш поширених визначень розглянутого терміну у вітчизняній психолого-педагогічній літературі є: «якість, властивість або стан фахівця, що забезпечує разом або окремо його фізичну, психічну і духовну відповідність необхідності, потреби, вимогам певної професії, спеціальності, спеціалізації, стандартам кваліфікації, займаної або виконуваної службової посади» [6]. Е. Зеєр під професійною компетентністю розуміє сукупність професійних знань, умінь, а також способи виконання професійної діяльності [1].

Професійна компетентність педагога – це сформованість в його праці різних сторін педагогічної діяльності і педагогічного спілкування, в яких самореалізується особистість педагога на рівні, що забезпечує стійкі позитивні результати в навчанні і розвитку учнів [7].

Незважаючи на існуюче на сьогодні розмаїття думок щодо трактування даного поняття, можна констатувати, що більшість авторів розглядають професійну компетентність у двох аспектах: як мета освіти, професійної підготовки, і як проміжний результат, що характеризує стан фахівця, який здійснює свою професійну діяльність. Дослідження функціонального розвитку професійної компетентності показали, що на початкових стадіях професійної діяльності наявна відносна автономність цього процесу, а на стадії самостійного виконання професійної діяльності компетентність усе частіше об'єднується з професійно важливими якостями.

Основними рівнями професійної компетентності суб'єкта діяльності стають навченість, професійна підготовленість, професійний досвід і професіоналізм.

Очевидно, що студент чи навіть випускник вузу не може розглядатися як фахівець, який досяг вищого рівня професійної майстерності. Проте він повинен володіти засобами, які дозволили б йому вдосконалитися у професійному плані. Інакше кажучи, в умовах навчального закладу можливо і необхідно сформулювати ті елементи системи, які надалі будуть сприятимуть переходу на більш високі рівні професійної компетентності.

Розвиток професійної компетентності студента є одним з основних завдань будь-якого навчального закладу, тим часом на сьогодні поки що не вироблено єдиної думки щодо проблеми формування професійної компетентності. Аналіз літературних джерел дає можливість окреслити кілька основних підходів. Ключовим з них є концепція Н. Кузміної, яка визначила компетентність через сфери здібностей необхідних педагогу. Ряд інших авторів включає в ці здібності і психологічні якості особистості. Деякі автори вважають, що компетентність педагога включає такі особистісні якості, як ініціативність, відповідальність, працьовитість, цілеспрямованість, впевненість в собі. Іншим здається, що необхідно включити в структуру компетентності і мотиваційно-ціннісну сферу, яка значною мірою визначає рівень оволодіння знаннями. Таким чином, перераховані складові професійної компетенції означають зрілість людини у професійній діяльності, у професійному спілкуванні становленні особистості професіонала, його індивідуальності.

Формування професійної компетентності майбутнього спеціаліста здійснюється через зміст освіти, яке включає в себе не тільки перелік навчальних предметів, а й професійні навички та вміння, які формуються в процесі оволодіння фаховими дисциплінами. Усе це в комплексі формує і розвиває особистість майбутнього педагога, щоб вона володіла способами саморозвитку та самовдосконалення, що забезпечувало б педагогу ефективне функціонування як суб'єкта навчально-виховного процесу.

Основними умовами розвитку професійної компетентності майбутніх учителів є:

1. Організаційно-управлінські (навчальний план інституту, семестрові графіки, складання розкладу, складання критеріїв визначення рівня компетентності, матеріально-технічного забезпечення навчального процесу).

2. Навчально-методичні (відбір змісту занять, інтеграція різних курсів, виділення провідних ідей).

3. Технологічні (організація активних форм навчання, визначення умінь, які входять у коло компетентностей, використання інформаційно-комунікаційних технологій).

4. Психолого-педагогічні (здійснення діагностики розвитку студентів, система стимулювання мотивації навчання, визначення критеріїв компетентності, рефлексивно-результативний етап кожного заняття, залучення студентів до співпраці).

Створення інформаційних умов для отримання цілісного уявлення про стан формування системи професійної компетентності, якісні та кількісні зміни в ній може виступати педагогічний моніторинг.

Педагогічний моніторинг є об'єднуючим початком соціологічного, психологічного та управлінського моніторингу з метою отримання цілісного уявлення про особистості майбутнього учителя. Такий комплексний підхід до вивчення особистості майбутнього вчителя, навчальної ситуації і т. д. спрямований, насамперед, на осмислення реальних навчальних можливостей: ступеня науковості, здатності до навчання, пізнавальних і особистісних інтересів, мотивів навчання, а також на встановлення дидактичних причин слабкої успішності, ступеня задоволеності майбутніх учителів і педагогів освітнім процесом, емоційного стану, характеру взаємин [5].

Професійна компетентність розглядається як *характеристика особистості вчителя* і в її зміст введено результативний компонент (Є. Арцишевська, М. Кабардов, О. Панарін та ін.). Учені розмежовують поняття «здатність» і «компетенція» (синонімом для них є і категорія «компетентність»). У поняття «здатність» уводиться оцінний критерій і розуміється як «потенційні можливості та нахили, від яких залежить швидкість, якість і рівень відповідної компетенції» [3]. У розумінні психологів «здатність» не дорівнює «компетенції», а є її зародженням та становленням. Під останньою дослідники розуміють «характеристики поведінки, домінуючу форму активності особистості, сформованість відповідних навичок та вмінь, ступінь володіння, наприклад, мовою та мовленням» [3].

Ми погоджуємося з тим, що компетентність є показником «сформованості відповідних навичок та вмінь, ступенем їх володіння», але не «формою активності особистості», під формою розуміють «внутрішній зв'язок і спосіб організації, взаємодія елементів і процесів як між собою, так і з зовнішніми умовами», тобто компетентною є активна людина у певній галузі знань. Ми вважаємо, що компетентність не може виступати формою його активності, що є деякою «оболонкою» явища чи об'єкта, а також характеристикою поведінки особистості, оскільки згідно із словниковими даними, характеристика – «опис, визначення відмінних властивостей, якостей будь-кого» [4], але не сама властивість чи якість.

У контексті цього напрямку розвиває свої погляди А. Панарін, який вважає професійну компетентність «найважливішою характеристикою підготовленості вчителя, сукупністю комунікативних, конструктивних, організаторських умінь, а також здатністю та готовністю практично використовувати ці уміння в своїй роботі» [8].

Розуміння професійної компетентності А. Панарін зводить до сукупності ряду умінь і не враховує знання та обізнаність особистості, що на нашу думку є недостатнім.

Досліджуючи професійну компетентність педагога, вчені вказують на її основні складники:

- *знання педагогічні, психологічні, предметні та їх інтегративний характер;*
- *уміння та навички конструювання навчально-виховного процесу, володіння педагогічною майстерністю;*
- *уміння та навички ефективного спілкування з тими, хто навчається, налагодження контакту в процесі обміну інформацією;*
- *уміння та навички особистісно-орієнтованої взаємодії, що передбачає визнання цінності особистості того, хто навчається, взаємодії на основі співробітництва та співтворчості;*
- *досвід професійно-педагогічної діяльності;*
- *професійно значущі якості особистості вчителя, що включають здатність до самоаналізу, професійної самосвідомості та самовдосконалення.*

Висновок. Проблема професійної компетентності є дуже складною, багатоаспектною й від її розробки на теоретичному й прикладному рівнях значною мірою залежить якість підго-

товки сучасного педагога. Ефективність формування професійної компетентності майбутніх вчителів технології в процесі навчально-виробничої діяльності залежить від багатьох чинників: форми організації, методів її проведення та вибору базових установ. Слід також зазначити, що для якісного здійснення навчально-виробничої діяльності майбутніми учителями технології необхідно враховувати навички роботи їх з сучасними системами виробництва та вміння реалізовувати свій потенціал в умовах інформаційного суспільства.

Список літератури:

1. Зеер Э.Ф. Психология профессий: Учеб. Пособие / Э.Ф. Зеер. – М.: Академия, 2003. – 336 с.
2. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И.А. Зимняя. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004.
3. Кабардов М.К. Коммуникативно-речевые и когнитивно-лингвистические способности / М.К. Кабардов // Глава в монографии «Способности и склонности». – М. : 1989. – С. 103-128.
4. Коджаспирова Г.М. Педагогический словарь / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – М. : Изд. Центр «Академия», 2000. – 176 с.
5. Колмогорцев Т.А. «Педагогический мониторинг как механизм управления качеством образования» / Т.А. Колмогорцев / Дополнительное образование, 2003. – №7.
6. Лукьянова М.И. Психолого-педагогическая компетентность учителя: диагностика и развитие / М.И. Лук'янова. – Ульяновск: ИПК им. Ульянова, 1996. – 227с.
7. Мутовкина О.М. Слагаемые профессиональной компетентности преподавателя иностранных языков / О.М. Мутовкина. – Волгоград, 2001. – 188 с.
8. Панарин А.И. Многоуровневое педагогическое образование / А. И. Панарин // Педагогика, 1993. – № 1. – С. 53-57.
9. Пометун О.І. Компетентнісний підхід до оцінювання рівнів досягнень учнів / О.І. Пометун. – К. : Презентація на нараді Центру тестових технологій, 2004. – С. 10.

Л.В. Куцак

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ: ОБЗОР ОСНОВНЫХ ПОДХОДОВ

В статье рассматриваются теоретические основы формирования профессиональной компетентности учителя технологии как важного компонента его специальной подготовки в высшем учебном заведении. Представлен обзор подходов, которые используются для определения сущности этого педагогического явления. Указаны подходы к определению целей, отбора содержания, организации учебного процесса, отбора образовательных технологий, оценке результатов подготовки компетентного специалиста в практике профессионального педагогического образования. В результате формирования профессиональной компетентности педагог будет способен обеспечить положительные и высокоэффективные результаты в обучении, воспитании и развитии учеников.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, учитель технологии, подход, компетентность, компетенция.

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS IN HIGHER EDUCATION: MAIN APPROACHES REVIEW

The article is devoted to theoretical ground of a manual work teacher's professional competence forming as a core component of his training in a higher educational establishment. The review of approaches which are used for definition of essence of this pedagogical phenomenon is submitted. To definition of the purposes, selection of the maintenance the organization of educational process, selection of educational technologies, an estimation of results of preparation of the competent expert approaches are specified in practice of professional pedagogical education. As a result of formation of professional competence the teacher will be capable to provide positive and highly effective results in training, education and development of pupils.

Key words: professional competence, primary school teacher, approach, competency, competence.

